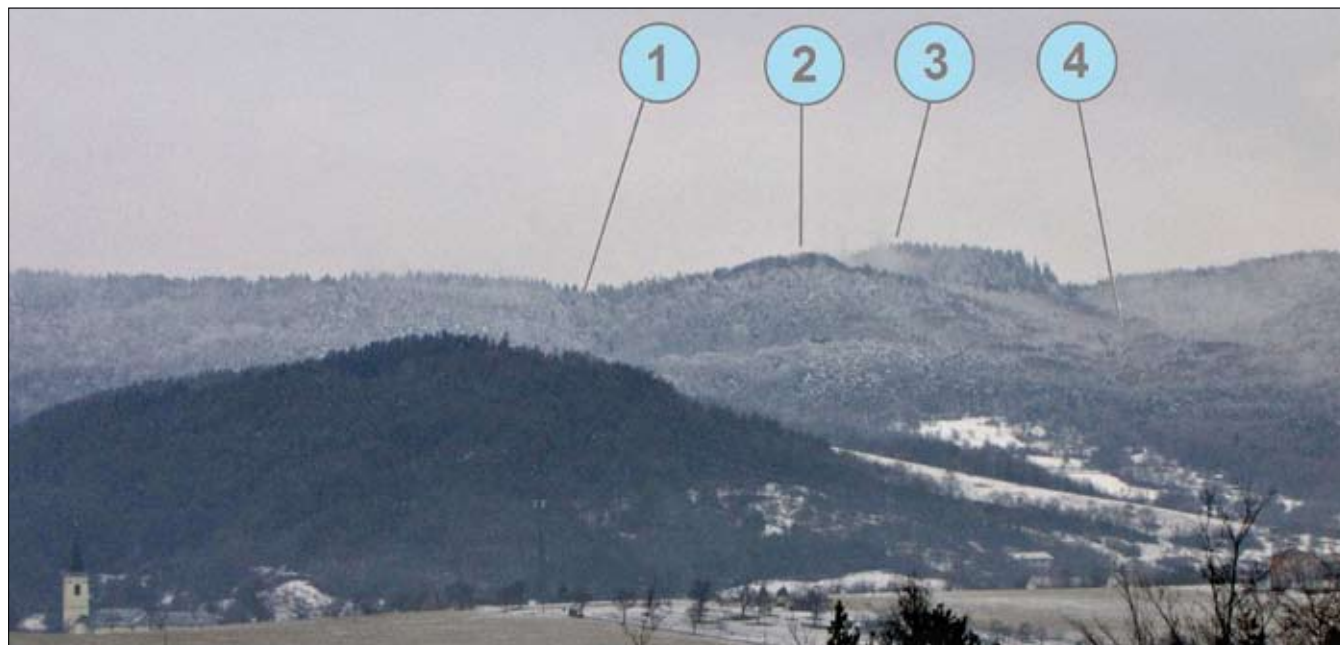

ZÁNÍK HRADU STARÉHO SVĚTLOVA

DALIBOR JANIŠ – ZDENĚK ŠTAFFEN – RADIM VRLA

Obr. 1: Celkový pohled na část hřebene Vizovických vrchů se zříceninami hradu Starého Světlova (okr. Zlín), pohled od jihovýchodu: 1 – sedlo mezi vrcholem Brda (vlevo); 2 – jádro hradu Starého Světlova (předhradí je situováno nalevo); 3 – vrchol Baba; 4 – rokle vytvořená půdním sesuvem, napravo hřeben stoupá k hoře Komonec (všechny snímky R. Vrla 2017, není-li uvedeno jinak).

Motto:

Když jsem tak v úžasu na to zíral, šířila se rozsledlina s ohromnou rychlostí, následoval prudký náraz vichřice, celá koule měsíční zazářila mi náhle do očí; dostával jsem závař, když jsem spatřil, jak mohutné zdi se řítí v trosky; ozval se dlouhý ohlušující rachot, jako šum tisíce vln a hluboký, tmavý močál u mých nohou zavřel se chmurně a tiše nad troskami „Domu Usherova“.

E. A. Poe, *Zánik domu Usherova*

ÚVOD

Již více jak 500 let uplynulo od první historické zmínky o tom, že součástí rozsáhlého světlovského panství, situovaného na moravsko-uherském pomezí, je i pustý hrad Starý Světlov. Ten po necelých 200 let představoval výstavné a dobře opevněné centrum panství a někdy před zmiňovaným datem, tedy před rokem 1515, v jeho prostorách život natrvalo utichl a hrad se proměnil ve zříceninu.

Zříceniny Starého Světlova (okres Zlín, k. ú. Podhradí u Luhačovic) patří k významným památkám svého druhu, které i přes ztrátu podstatné části kamenné architektury jsou dodnes schopny poskytnout velmi cenné informace o svých stavebních dějinách. O tehdy aktuální úrovni poznání této lokality bylo již referováno

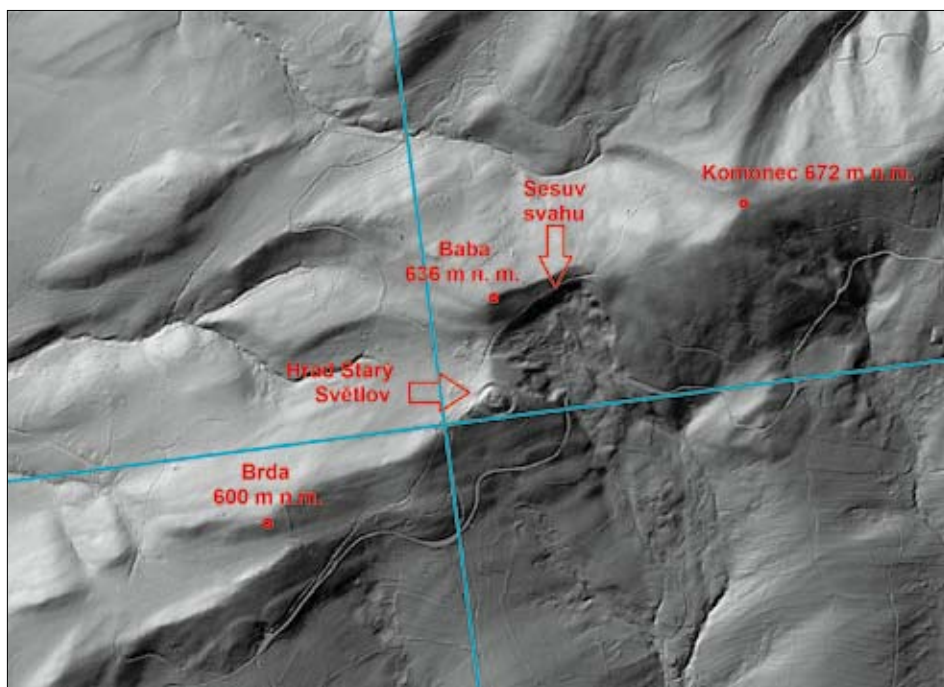
v Průzkumech památek v roce 2003.¹⁾ Deset let nato zde proběhl soubor průzkumných a dokumentačních prací, které souvisely s chystanými záchrannými pracemi na některých ohrožených konstrukcích hradního jádra. V rámci zpracovávání výsledků těchto průzkumů, doplněných později petrografickým rozbořem hornin z areálu hradu a roklemi ležícími severně od něj, mohla být vyslovena poměrně překvapivá hypotéza týkající se právě okolností opuštění hradu. Stručný rozbor této problematiky je obsahem této stati.

STRUČNÝ SOUHRN VÝSLEDKŮ DOSAVADNÍHO BĚDÁNÍ

Hrad Světlov byl zřejmě vystavěn Albrechtem ze Šternberka († po 1347) v období kolem poloviny 14. století a členové rodu Šternberků zde sídlili až do začátku 20. let 15. století. Hrad se poprvé výslovně připomíná v roce 1360 (*Swietlaw castrum*), kdy jej drželi Albrechtovi synové Alšík a Vilém.²⁾ Světlov, který přívlástek Starý obdržel až v závěru své existence, se stal centrem rozsáhlého panství

1) R. Vrla, Hrad Starý Světlov, Průzkumy památek X, č. 1, 2003, s. 96–108, tam viz další literatura.

2) P. Chlumecký – J. Chytil – K. Demuth – A. R. Wolfskron edd., Die Landtafel des Markgrathumes Mähren (1348–1466). 1. Olmützer Cuda. Brünn 1856, s. 36, č. 715; Z. Pokluda, Starý a Nový Světlov v době předbělohorské, in: Zlínsko od minulosti k současnosti 17, 2000, 5–56, zde s. 6.

Obr. 2: Lidarový snímek hřebene v okolí zříceniny hradu Starého Světlava s popisem jednotlivých míst uvedených v textu (geoportal.cuzk.cz, úprava R. Vrla 2017).

a v období první poloviny 15. století i svědkem četných válečných aktivit, souvisejících mimo jiné s existencí poměrně početné vojenské družiny uherského velmože Pankráče ze sv. Mikuláše.³⁾ Podle výsledků archeologického průzkumu, provedeného zde Jiřím Kohoutkem v roce 1983, byl hrad využíván ještě do závěru 15., respektive do počátku 16. století.⁴⁾ V 80. letech 15. století vzniká 13 km jižně nové centrum panství – hrad Nový Světlav – a v roce 1515 je Starý Světlav poprvé uveden již jako pustý hrad. Jako důvod pro opuštění hradu bývá většinou zvažována jeho odlehlá poloha na severním okraji velkého panství.⁵⁾

Pro staveniště hradu byla vybrána výrazná skalnatá kupa (609 m n. m.), situovaná v západní části hřebene Vizovických vrchů (obr. 1). Zmíněný hřeben zde probíhá přibližně v linii jihozápad – severovýchod; jihozápadně od hradu má téměř přímý průběh s vrcholem zvaným Brda (600 m n. m.) s výraznými pozůstatky opevnění pravěkého hradiště.⁶⁾ V místě areálu hradu se průběh hřebene stáčí k severu, kde vytváří ploché sedlo; z něj pak pokračuje výrazným vrcholem zvaným Baba (635 m n. m.), od kterého pak probíhá dále k severovýchodu přes nejvyšší vrchol této části pohoří – Komonec (672 m n. m.).

Východní bok zmíněného severního sedla vytváří poměrně složitě utvářený svah, plný nerovností, ukončený dole zvodnělou plochou. Svah je součástí rozsáhlé rokle, která se zde v šířce cca 500 m „zakusuje“ do jihovýchodního úbočí vrcholu Baba (obr. 1/4). Její boční svahy prorůstají skalní výchozy, na západní straně svahy rokle narušují i úbočí hradního kopce. Popsaný útvar se velmi výrazně projevuje v lidarové mapě terénu (viz obr. 2).

3) Srov. Z. Pokluda, o. c. v pozn. 2, s. 16–19.

4) J. Kohoutek, Výzkum středověkých hradů v oblasti Vizovských vrchů, *Archaeologia historica* 11, 1986, s. 201–219.

5) R. Vrla, o. c. v pozn. 1, s. 106; Z. Pokluda, o. c. v pozn. 2, s. 30.

6) M. Černý – D. Kolbinger, Hradisko na Brdě, k. ú. Řetečov ve Vizovských vrších, in: *Archeologie Moravy a Slezska. Kopřivnice – Hulín – Olomouc – Frýdek-Místek* 2012, s. 11–23.

Znalosti o stavebním vývoji hradu výrazně obohatily nové poznatky učiněné v roce 2013, o kterých bude podána podrobná informace jinde.⁷⁾ Aktuální vědomosti z této oblasti lze stručně shrnout takto: původní jádro z poloviny 14. století bylo vymezeno cca 180–190 cm širokou kamennou hradbou o půdorysu nepravidelného osmiúhelníku, ke které se na severovýchodní straně zevnitř přikládala hmota poměrně rozměrného trojprostorového paláce s klenutými suterény (srov. obr. 3/A). Další zástavba jádra přiléhala k jižní hradbě. Hlavní hradba byla zevně provázena parkánem, obklopeným mohutným příkopem s valem při vnějším okraji – na ten se na východní straně napojovalo předhradí. V jihozápadní části parkánu byl situován vstupní

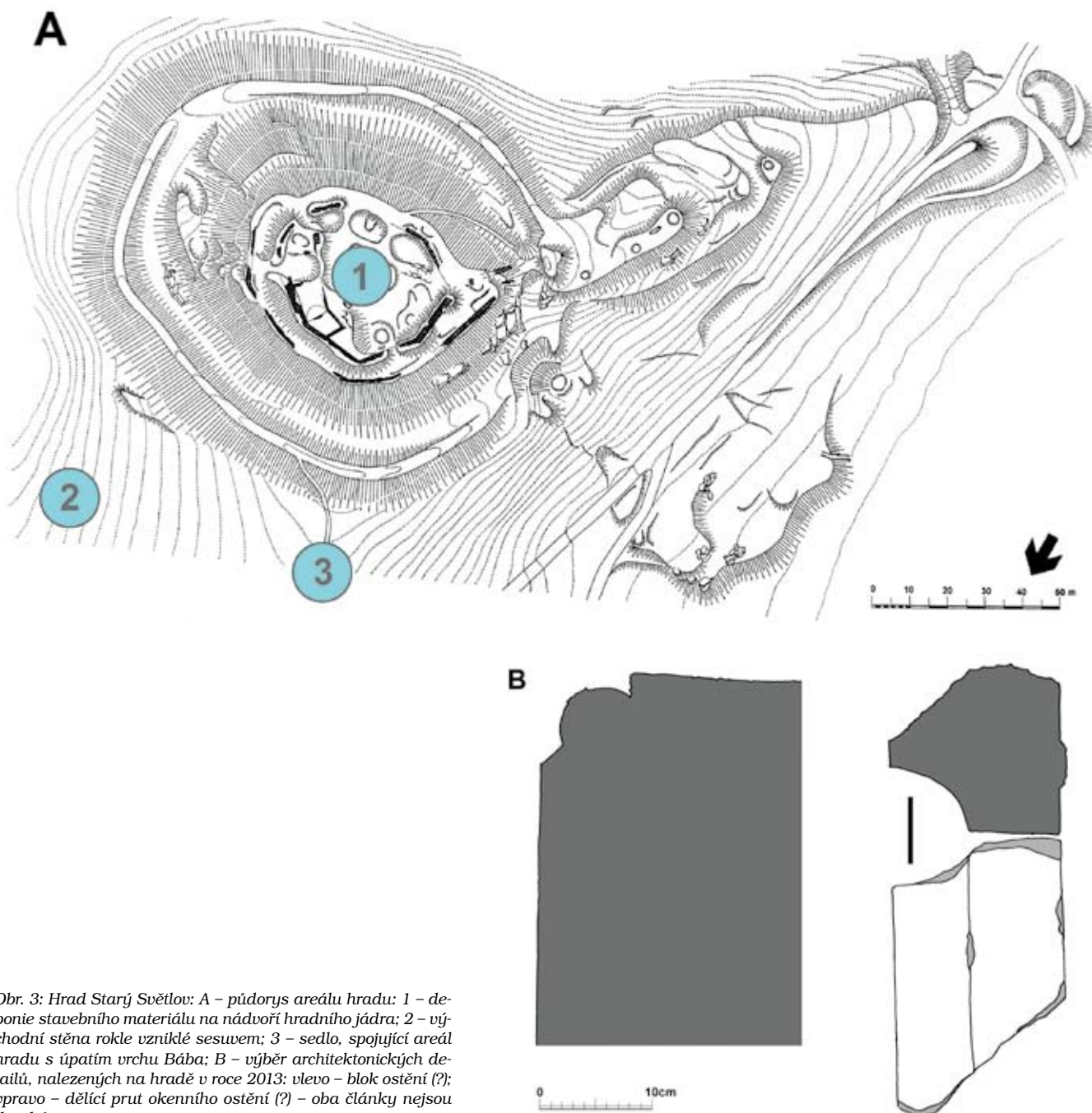
objekt vybavený padacím mostem; v další stavební fázi byla vybudována stávající parkánová hradba, doplněná pozoruhodným fortifikačním objektem na severní straně,⁸⁾ dílem pozdějších přestaveb je i rozšíření paláce východním směrem.⁹⁾ Dále došlo i na rozšíření vnějšího opevnění hradu. Jednalo se především o výstavbu zemní bašty, vysunutě před jihozápadní čelo předhradí; zarážející je absence zřetelných stop opevnění severního sedla, které odděluje hradní areál od výrazně stoupajícího terénu k vrcholu Baby (srov. obr. 2).

Z hlediska stavebního zkoumání bylo v souvislosti se sledovaným tématem velmi pozoruhodné zjištění poměrně mohutné deponie stavebního kamene, která je situována v centrálním prostoru nádvoří (obr. 3/A/1). Kameny, pokud bylo možno prozkoumat, neměly na povrchu stopy malty. Další zajímavostí jsou ze sutí vyzvednuté zlomky dvojice architektonických detailů, jejichž profilace nebyla evidentně dokončena (obr. 3/B). Jedná se o část mohutného bloku s oblým prutem v nároží, na jehož povrchu jsou stopy po odsekutém plastickém prvku (lišť?). Obloun je provázen z jedné strany okosním, z druhé je vymezen ostrým zásekem, jehož povrch včetně povrchu související ploch je evidentně nedosekán. Dalším prvkem je zlomek bloku se širokým prožlabením, který je pravděpodobně pozůstatkem polotovaru děličního okenního prutu či nějakého římsového prvku (?).

7) D. Janiš – Z. Schenk – R. Vrla, Hrad Starý Světlav – aktuální výsledky průzkumu hradu, *Archaeologia historica* 42, 2017, v přípravě.

8) S největší pravděpodobností se jedná o věž či baštu pětibokého půdorysu. Obdobné stavby jsou doloženy např. na hradech Křídlo či Lukov – srov. R. Vrla, Předhradí hradu Křídlo, in: *Dějiny staveb* 2009, Plzeň 2009, s. 55–64.

9) R. Vrla, o. c. v pozn. 1, s. 103 – zde je nesprávně uvažováno o tom, že palác je dílem jediné stavební etapy. Správně situaci vyhodnotil již M. Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha: Libri 2001, s. 588–590.

Obr. 3: Hrad Starý Světlou: A – půdorys areálu hradu: 1 – deponie stavebního materiálu na nádvoří hradního jádra; 2 – východní stěna rokle vzniklé sesuvem; 3 – sedlo, spojující areál hradu s úpatím vrchu Bába; B – výběr architektonických detailů, nalezených na hradě v roce 2013: vlevo – blok ostění (?); vpravo – dělicí prut okenního ostění (?) – oba články nejsou dosekány.

ZÁVĚR EXISTENCE HRADU VE VÝPOVĚDI PÍSEMNÝCH PRAMENŮ

Světlou zůstal v rukou zakladatelského rodu pánů ze Šternberka až do roku 1422, kdy jej zakoupil král Zikmund Lucemburský a hrad se stal jednou z jeho základů vojenské moci na Moravě. Válečné události 20. a 30. let 15. století se odrazily také ve stavebních úpravách hradu. Někdy koncem 30. let se hrad dostal do rukou několika zástavních držitelů a v roce 1449 byl moravskými stavy vykoupěn jako základna bojové družiny ohrožující zemský mír. Následně byl odprodán již jako zemskodeskový statek a vlastníci hradu Světlou s panstvím byli součas-

ně držiteli sousedního biskupského lenního statku, jehož centrem byl hrad Sehradice (Engelsberk).¹⁰⁾ K hradu Světlou k roku 1449 náleželo městečko Bojkovice, vesnice Provodov, Krhov, Pitín, Hostětín, Luhačovice, Ludkovi-
ce, Pozlovice, Řetechov, Opatovice, Kladná, Žilín a podíl v Přechovicích.¹¹⁾

Někdy před rokem 1474 získali Světlou páni z Landštejna, a to bratři Smil, Vilém, Zbyněk, Jaroslav a Ctibor.

10) K dějinám Světloua přehledně Z. Pokluda, o. c. v pozn. 2, s. 16–25; J. Kohoutek, Hradý Jihovýchodní Moravy. Zlín: Archa 1995, s. 87–88.

11) F. Matějka ed., Moravské zemské desky 1480–1566. II. Kraj olomoucký. Brno 1948, s. 29–31, č. 212.

V roce 1474 získali také sousední sehradické léno a oba statky spojili. Bratři se ve správě panství střídali, po Smilově smrti (krátce před rokem 1474) spravoval panství Vilém, který také záhy zemřel, a následně Zbyněk († 1481). Ze zbylých bratrů sídlil na hradě Světlově trvaleji Ctibor, kterému v roce 1481 bylo panství také vloženo do zemských desek. Ctiborovi se podařilo ke světlovskému panství připojit zpět některé dříve ztracené statky (Záhorovice, Komňa, Přechovice).¹²⁾

O stavebních aktivitách ve vztahu k hradům Starému i Novému Světlovu písemné prameny (až na níže uvedené možné výjimky) mlčí. Změnu sídla v případě Ctibora z Landštejna odráží jen podoba jeho predikátu. Podle rozboru Z. Pokludy se v průběhu 80. a 90. let 15. století Ctibor tituloval vedle rodového predikátu podle Světlova, tj. podle Starého Světlova. Na začátku 90. let se titulatura mění, Ctibor se vedle rodového predikátu z Landštejna a původního predikátu podle Světlova začal psát také podle Bojkovic (1490, 1493) a od roku 1494 již podle Nového Světlova (případně podle Bojkovic a Nového Světlova).¹³⁾ Z uvedeného tak nepřímě vyplývá, že hrad Nový Světlov musel být budován někdy od 80. let 15. století. Zda byl Starý Světlov opuštěn náhle (jak by naznačovala hypotéza předložená v této studii) či pozvolna, není z pramenů zřejmé.

Ctibor z Landštejna také zjevně neuvažoval o využití dalších hradů a tvrzí, které byly součástí světlovsko-sehradického dominia (výslovně jsou uvedeny při prodeji panství v zemskodeskovém vkladu z roku 1517).¹⁴⁾ Osudy hradu Sehradice v této době nejsou úplně jasné. Je pravděpodobné, že v souvislosti s opuštěním Starého Světlova Ctibor z Landštejna rezignoval i na údržbu tohoto hradu, který navíc byl součástí lenního statku. Hrad nad Komňou (Zuvačov) byl již ve sledované době pustý, stejně jako hrad Rýsov, který zanikl již v průběhu první poloviny 14. století. Roli Ctiborova přechodného sídla snad mohla sehrát tvrť v Bojkovicích, v roce 1517 zmiňovaná již také jako zaniklá (*turzisko*). Stávala patrně v severozápadní části města zvané Cichrov.¹⁵⁾

Stavební aktivity Ctibora z Landštejna spojené s budováním Nového Světlova patrně dokládají také některé spory, které vedl před moravským zemským soudem. V letech 1484, 1486 a 1490 vedl s Uherským Brodem spor o užívání jakési vápenné pece (*vápenice*) ležící v *horách královských*, o těžbu kamene (patrně vápence) a užívání dubového lesa (*les černý, kterýž slove les královský*). V roce 1492 pak vedl s brumovskou vrchností spor o sto jedlových trámů, které mu měly být dodány, a dále spor o *dělníka mého napřed úkolem smluveného, jménem Fridricha, kterýžto vzav ode mne peníze napřed, ode mne k němu* [tj. k brumovskému pánu Ladislavu Podmanickému] *utekl a smluvě mi dosti neučinil*. Patrně se jednalo o nějakého smluvně najatého stavebního mistra (?).¹⁶⁾

12) Z. Pokluda, o. c. v pozn. 2, s. 26–28; F. Matějek ed., o. c. v pozn. 11, s. 31, č. 212.

13) Z. Pokluda, o. c. v pozn. 2, s. 29.

14) F. Matějek ed., o. c. v pozn. 11, s. 201–202, č. 25.

15) Srov. Z. Pokluda, Dějiny hradu Sehradice, in: Zlínsko od minulosti k současnosti 19, 2002, 5–32, zde s. 18; D. Janiš – R. Vrla, Hrad Komňa (Zuvačov) – jeho historie a stavební podoba, *Castellologica bohemica* 12, 2010, s. 359–368; J. Kohoutek, o. c. v pozn. 10, s. 27–28, 43–44, 81; V. Nekuda ed., Uherskohradišsko. Brno – Uherské Hradiště 1992, s. 440.

16) V. Brandl ed., *Libri citationum et sententiarum seu Knihy pŕhonné*

Jak dlouho a zda byl hrad Starý Světlov koncem 15. a začátkem 16. století ještě nějak využíván, není z písemných pramenů jasné. Na začátku 16. století se v zápisech v zemských deskách uvádí jako *hrad zbořený Starý Světlov* (1515) a *hrad pustý Starý Světlov* (1517). Jako *pustý zámek Starý Světlov* (1563) je připomínán i v pozdějších zápisech o převodu panství.¹⁷⁾

VÝSLEDKY GEOLOGICKÉHO PRŮZKUMU

Jednou z možných příčin opuštění hradu Starého Světlova je existence mohutného skalního sesuvu, který se prohnal v jeho bezprostřední blízkosti z úpatí dnešní kóty nazvané Baba, nacházející se severně od hradu. Tato domněnka byla ověřena georadarovým snímkem s odstraněnou vegetací (viz obr. 2). Na tomto snímku je průběh sesuvu naprosto zřetelný. Je možné identifikovat odlučnou oblast severovýchodně od hradu, projevující se odhalením skalního masívu, vlastní těleso sesuvu s tzv. „opilým“ lesem a akumulací část sesuvu nad obcí Podhradí, kde došlo k jeho zastavení v důsledku zmenšení sklonu terénu.

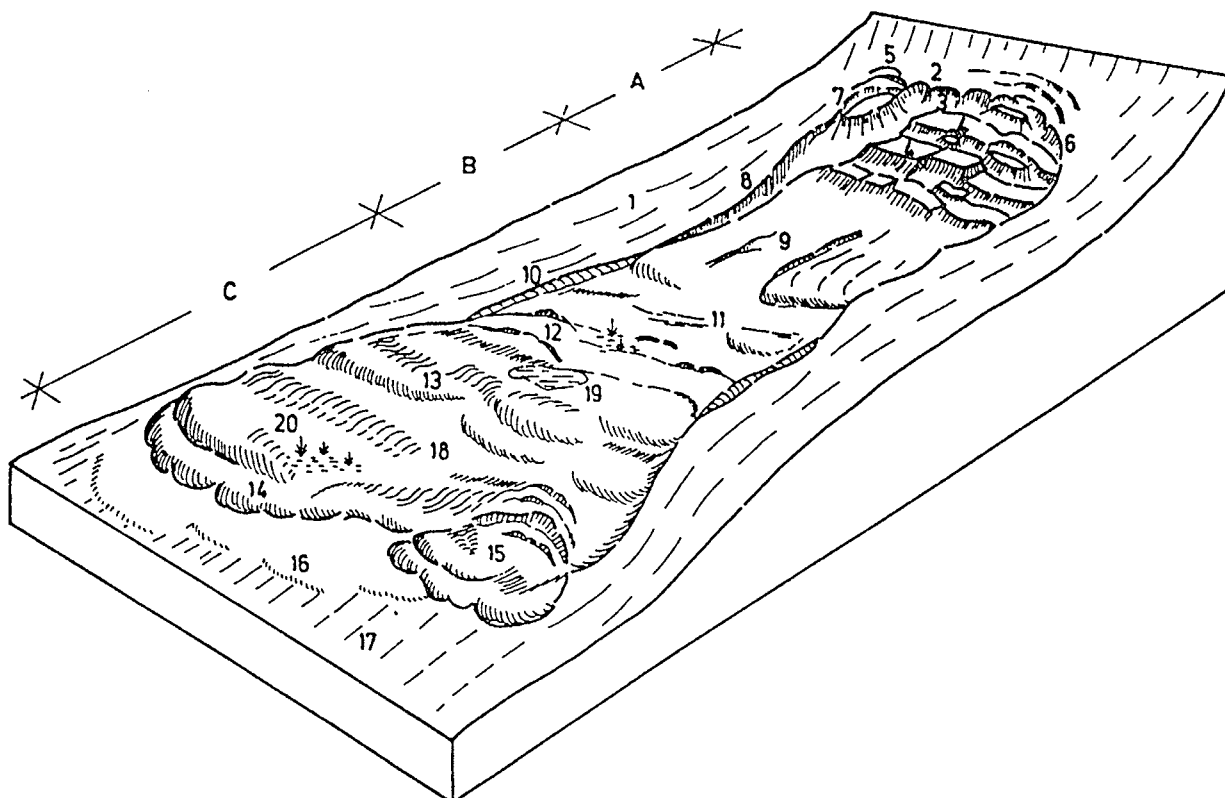
Celé území, na němž je vybudován hrad Starý Světlov, je tvořeno sedimenty tzv. *magurského flyše*, které náleží *třetihorní* sedimentaci v *karpatské předhlubni*. Stáří těchto sedimentů je stanoveno do starších třetihor (*paleogénu*). Odlučná stěna sesuvu je založena v sedimentech *středního až svrchního eocénu* (zlínské vrstvy), které jsou tvořeny střídáním jílovců a pískovců, převážně glaukonitických. Vlastní sesuv probíhá svahe budovaným staršími sedimenty středního eocénu (solánské vrstvy). K jeho aktivitě mohla přispět dosud nepotvrzená *antropogenní činnost* (těžba pískovce) v místě skalní stěny, kde došlo k oddělení sesuvu. Přispívajícím faktorem ke vzniku a pohybu sesuvu jsou rovněž uváděné sklony vrstev sedimentů, které se pohybují v rozmezí 50–65 ° k jihovýchodu, tedy směrem k obci Podhradí. Střídání pískovců a jílovců, které je typické pro tento druh usazování na mořském dně s častými sesuvy z pobřeží v době neklidu a naopak klidného usazování kalů (jílovců), vytváří následně ideální podmínky pro sesuvy těžších a pevných pískovců po jejich měkkém a rozbrědávém podloží, tvořeném jílovcem a náchylném k promáčení.

Na radarovém snímku lze dobře rozlišit „jizvu“ vycházejících starších hornin *středního eocénu* (tmavý pruh, probíhající ve směru jihozápad–severovýchod), v nichž jsou zřetelná další sesuvná pole. Vedle „hradního“ sesuvu lze dále k severovýchodu rozlišit menší starší sesuvy. Jejich existenci dokládá porušení souvislosti horní tektonické hrany svahu, jejíž zřetelnost klesá v místech odlučných částí sesuvů. Rovněž u paty svahu, kde dochází k vyrovnání sklonu terénu, jsou viditelné dnes již erodované akumulací části sesuvů.

Stáří rozlišených sesuvů by bylo možno stanovit na základě probíhající cesty. Z jihozápadního okraje snímku lze sledovat neporušený průběh této komunikace, kopírující patu svahu až k okraji „hradního“ sesuvu, odkud se stá-

a nálezkové. Tomus V/1, Brunae 1888, s. 88–89, č. 405; s. 151, č. 626; Tomus VI, Brunae 1895, s. 221, č. 1325; s. 270, č. 1623–1624.

17) F. Matějek ed., o. c. v pozn. 11, s. 201–202, č. 25; s. 432–433, č. 73. Srov. Z. Pokluda, o. c. v pozn. 2, s. 31.

Obr. 4: Schéma klasického sesuvu (převzato z J. Pašek a kol., Inženýrská geologie, Praha 1995).

Základní morfologické prvky sesuvu proudového tvaru. A – odlučný prostor, B – prostor transportu, C – akumulační prostor, 1 – původní svah, 2 – zázemí sesuvu, 3 – odlučná stěna, 4 – sesuvné bloky, kry, 5 – odlučné trhliny, 6 – odlučná hrana, 7 – sekundární sesuv v odlučné části, 8 – boční trhliny, 9 – podélné trhliny, 10 – boční valy, 11 – příčné trhliny, 12 – vnitřní (sekundární) odlučné stěny, 13 – čelo sekundárního sesuvu, 14 – čelo sesuvu, 15 – sekundární sesuv v čele, 16 – vytlačování předpolí, 17 – předpolí sesuvu, 18 – sesuvný jazyk, 19 – sesuvné jezírko, 20 – zamokřená deprese na těle sesuvu.

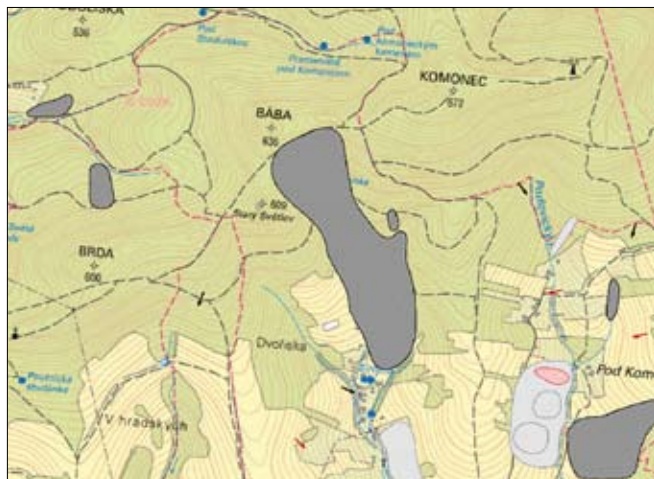
vá nezřetelnou a průběh cesty nelogicky stoupá do svahu a opět se vrací k původnímu průběhu cesty, což naznačuje, že cesta prochází odlišnou terénní situací, kterou zde vytvořilo těleso sesuvu. Cesta se stává zřetelnou opět na severovýchodním okraji sesuvu, odkud plynule pokračuje k severovýchodu. Ve svém průběhu překračuje akumulačním útvarem dalšího sesuvu (bez ztráty zřetelnosti) a pokračuje na území sousedního, třetího sesuvu, kde prochází jeho odlučnou částí (viz obr. 2).

Při sledování sesuvu pod hradem lze vytyčit klasickou morfologii sesuvného území, kterou lze demonstrovat na přiloženém schematickém vyobrazení „modelového“ sesuvu (viz obr. 4). Při terénní pochůzce prostorem sesuvu od jeho akumulačního okraje (předpolí) je tak možno vytyčit čelo sesuvu, boční valy, charakteristické mokřiny (sesuvná jezírka) a na jeho horním okraji pravděpodobnou odlučnou stěnu se sesuvnými bloky. Pohyb rozlomeného souvrství, tvořeného silicifikovanými pískovci

s glaukonitem, umožnily jílovce v jejich podloží, které ztratily v důsledku provlhlčení svou konzistenci a změnily se v „plastické podloží“. V ploše sesuvu je nelze přímo pozorovat, neboť jsou ukryty pod vrstvou vegetace, ale jejich přítomnost dokazují místa s akumulací srážkové

Obr. 5: Skalisko zvané Tři sestry, situované ve východní stěně sesuvu; pohled od severozápadu, stav 2016.

Obr. 6: Výřez z mapy sesuvů, plocha sesuvu u Starého Světlava je uprostřed (převzato z www.geology.cz).

vody a možnost zatlačit ostré předměty (tyč s hrotem) do terénu. Boční valy sesuvu (na modelu č. 10, obr. 4) jsou limitovány skalními výchozy silicifikovaných pískovců s hrubozrnnou příměsí, které jsou dokumentovány mikroskopickým vyhodnocením. Jsou situovány na západním okraji střední části sesuvu (pod hradem) a na jeho východním okraji, kde jsou zastoupeny skalním útvarem zvaným Tři sestry (obr. 5).

Litologická povaha dokumentovaných pískovců bočního omezení sesuvu je odlišná od materiálu balvanů, nalezených v čelní části sesuvu v okolí pramene Sojsínka, kde jsou pískovce jemněji zrnité a lépe vytříbené. Povaze balvanů v okolí prameniště odpovídají až vzorky z horní části odlučné oblasti, odebrané u cesty ke hradu a ve vlastním hradě (srov. obr. 8). Litologická povaha srovnávaných vzorků se liší rovněž objemem příměsí zeleného minerálu glaukonitu, který je ve zvýšené míře přítomen v jemněji zrnitých pískovcích. Je pravděpodobné, že balvany přítomné v čelní části sesuvu, pochází z nejvyšších míst odlučné oblasti v okolí přístupové cesty ke hradu, která již patrně náleží vyšší části profilu, a to sice zlínským vrstvám (střední až svrchní eocén), zastoupeným glaukonitickými pískovci v nadloží soláňských vrstev, tvořících vlastní svah sesuvu.

Současný neklid v tomto prostoru dokumentuje vychýlená vegetace, kompenzující náklon kmenů stromů následným vyrovnáním do svislé polohy („opilý“ les). Za možnou příčinu opakujících se pohybů je možné považovat zřetelnou erozi na jižním okraji akumulární části čela sesuvu, kde dochází k jeho odlehčení a tím porušení dočasné rovnováhy. Hradní sesuv je jako aktivní a nebezpečný uváděn i v současných mapách svahové nestability České geologické služby (viz obr. 6).

Hrad je ohrožen rovněž v současnosti vznikem tzv. sekundárního sesuvu, který odbočil z hlavního sesuvného pole a směřuje k hradnímu příkopu směrem k jihozápadu, kopírujíc horní hranu svahu (obr. 7).

Původní domněnka, vyplývající z morfologie terénu, zobrazené radarovým snímkem, že ve východním okolí hradu probíhá výrazné sesuvné pole, se terénní pochůzkou potvrdila. V dokumentovaném terénu byla zastižena situace, kterou by bylo možné nazvat jako „modelovou“ pro morfologii sesuvu. Nalezeny byly téměř všechny cha-

rakteristické prvky, dokládající přítomnost mohutného sesuvu ve východním okolí hradu. V horní části sesuvného pole (v odlučném území) lze rozlišit *aktivní* a *konsolidovanou* část, kdy mladší, dosud aktivní území je blíže k hradu (západní část) a starší, konsolidovaná část je dnes již téměř neodlišitelná, avšak pro radarovou detekci stále viditelná, která zaujímá východní část odlučného území. Původní šířku sesuvu dokládá odlišná morfologie komunikace, která je způsobena jejím průběhem odlišným charakterem terénu.

Z mikroskopického vyhodnocení hornin skalních výchozů západního (SV-2) a východního (SV-3) okraje sesuvu vyplývá rovněž zajímavé zjištění, neboť horniny těchto vzorků jsou vzájemně odlišné a svědčí o možném posuvu hmoty skalních výchozů ve svahu. Dokumentované skalní výchozy tomuto možnému posuvu svou morfologií odpovídají svým neobvyklým puklinovým systémem (rozsedliny) a mnohatunovými balvany v jejich předpolí.

Výše uvedená zjištění nasvědčují o aktivních sesuvných procesech v hodnoceném území. Západní část sesuvu, která je bližší k hradu, vykazuje, že gravitační pohyby v tělese sesuvu dosud neustaly a byly aktivní rovněž v minulosti. Mohly by být tedy domnělou příčinou k opuštění hradu v případě, že jeho obyvatelé byli svědky pohybu mohutného sesuvu se všemi jeho projevy, tedy hlukem a otřesy, které tento jev provází. Ve spojení s náboženským cítěním tak vznikly dostatečné podmínky a důvody k opuštění hradu.

ZÁVĚR

Na základě výše zmíněných zjištění lze tedy formulovat následující hypotézu, týkající se opuštění a zániku hradu Starého Světlava. Hrad i přes pravděpodobně drobná poškození¹⁸⁾ přečkal válečné období druhé poloviny 15. století (tehdy zaniká i nepříliš vzdálený hrad Sehradice, který se Světlavem sdílel v uvedeném věku obdobné osudy). Na rozdíl od doposud uváděného předpokladu, že noví majitelé panství rezignovali na údržbu odlehlého sídla a rozhodli se pro výstavbu zcela nového hradu, lze vyslovit poněkud odlišnou hypotézu. Je možné, že po odeznění válečných událostí noví majitelé, bratři z Landštejna (od roku 1474), pomýšleli na opravu a přestavbu starého hradu. Pro tento předpoklad může nepřímo svědčit i deponie stavebního materiálu na nádvoří či nedokončená profilace zmíněného architektonického článku. Záměr však byl pravděpodobně přerušen přírodní katastrofou ve formě obřího půdního sesuvu, při kterém došlo k utržení a pohybu rozsáhlé plochy severovýchodně od hradu. Při sesuvu mohlo zaniknout opevnění, předpokládané na severním sedle. Takto rozsáhlý pohyb hornin, provázený zvukovými projevy však zřejmě vyvolal i lokální otřesy, které mohly způsobit i menší poškození hradu (praskliny ve zdivu apod.). Následky katastrofy, při které se „propadla do země“ velká plocha, přiléhající téměř k samotnému hradu, mohly vést bratry z Landštejna k rozhodnutí Starý Světlav opustit a podniknout nákladnou akci – výstavbu zcela nového hradu na vzdáleném místě – na pevném andezitovém

18) R. Vrla, o. c. v pozn. 1, s. 103, 106.

Obr. 7: Hrad Starý Světlav – hradní jádro s okružním valem od východu, ze západního okraje sekundárního sesuvu, stav 2016.

skalisku v blízkosti Bojkovic. V daném případě hrála roli i vazba na přirozené centrum celého panství – městečko Bojkovice (v roce 1412 připomínány ještě jako ves a roku 1449 již jako městečko).¹⁹⁾

Snad i obavy z tohoto nebezpečného místa vedly k to-

mu, že nejen samotný hrad Starý Světlav, ale ani jeho okolí nebylo po delší dobu obýváno. Změna nastala až ve druhé polovině 16. století, kdy v údolí pod hradem – pod čelem sesuvu (!) – byla založena či znovuobnovena vesnice *Podhradí Starosvětlavské*, poprvé zmiňovaná při prodeji novosvětlavského panství v roce 1563 (dnes obec Podhradí).²⁰⁾ Je možné, že noví obyvatelé již neměli povědomí o zmíněné katastrofě, a tak po ní není ani stopa v pomístních názvech.²¹⁾ Určitý sekundární odraz je snad možno spatřit v působivých strašidelných lidových pověstech, vážících se k samotným zříceninám hradu.²²⁾

Tento článek vznikl v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: **Výzkum nemovitých památek v ČR. Aplikace nových metodik průzkumu a dokumentace – ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře,**

financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (R. Vrla), a v rámci řešení IRP projektu **Kolektivní identita v sociálních sítích středověké Evropy** Ostravské univerzity (D. Janiš).

Obr. 8: Hrad Starý Světlav – skalisko, prostupující západním svahem hradního jádra, tvořené jemněji zrnitými pískovci se zvýšeným obsahem glaukonitu. Svým složením odpovídá balvanům v čelní části sesuvu, stav 2016.

19) Srov. K. Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I.* (A – G). Praha: Libri 1996, s. 178–181; V. Nekuda ed., o. c. v pozn. 15, s. 440–448.

20) F. Matějek ed., o. c. v pozn. 11, s. 432–433, č. 73.

21) Indikační skica z roku 1828 uvádí pro místo sesuvu, které bylo v té době zarostlé nízkokmennými stromy a křovinami, pomístní název *Na loskách*, odvozený patrně od východomoravského výrazu *lozky*, tj. drobné roští. Moravský zemský archiv v Brně, fond D 9 – Indikační skici, sg. 1978; L. Hosák – R. Šrámek, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I.* (A – L). Praha: Academia 1970, s. 557.

22) Srov. F. Müller, *Báje a pověsti z kraje mezi Starým a Novým Světlavem a z Vizovických hor*. Luhačovice: Atelier IM 2004.

DER UNTERGANG DER BURG STARÝ SVĚTLOV

Die Ruinen der Burg Starý Světlav (Alt Swietlau, Kat.-Gem. Podhradí u Luhačovic, Bez. Zlín) wurden jüngst der intensiven Forschung unterzogen, deren Teil auch geologische Feststellungen bilden. Anhand ihrer Ergebnisse drückte man die Burguntergangshypothese aus. Die Burg Světlav war von den Herren v. Sternberg gegen Mitte des 14. Jahrhunderts erbaut worden und wurde erstmalig ausdrücklich 1360 erwähnt. Sie fungierte als Zentrum einer ausgedehnten Domäne und war laut Ergebnisse einer älteren archäologischen Forschung noch bis Ende des 15., bzw. bis Anfang des 16. Jahrhunderts in Verwendung. In den 1480er Jahren entstand die Burg Nový Světlav (Neu Swietlau, Kat.-Gem. Bojkovice, Bez. Uherské Hradiště [Ungarisch Hradisch]) als das neue Zentrum der Domäne in der Entfernung von 13 km südlich von Starý Světlav. Die verlassene Burg Starý Světlav wurde 1515 als wüste bezeichnet. Laut älterer Ansichten die Herren von Landstein als Besitzer (seit 1474) verzichteten auf die Instandhaltung des entfernten Sitzes und entschieden sich fürs Erbauen einer ganz neuen Burg. Nach den jüngst erreichten Erkenntnissen lässt sich eine etwas unterschiedliche Hypothese erörtern. Es ist möglich, dass nach den abgeklungenen Kriegseignissen in Mähren die Herren v. Landstein eine Renovierung und Adaptierung der alten Burg beabsichtigt hatten. Für diese Voraussetzung darf auch eine Deponie des Baumaterials im Burghof oder die nicht vollendete Profilierung eines im Bauschutt aus der Burg gefundenen Bauglieds zeugen. Jene Absicht wurde aber wahrscheinlich von einer Naturkatastrophe in Form eines massiven Erdbebens unterbrochen, bei dem eine ausgedehnte Fläche vom Gelände nordöstlich der Burg abbrachen und in Bewegung geraten war. Infolge des Erdbebens möge auch die nördlich der Burg vermutete Befestigung verschwunden sein. Eine solche massive Gesteinsbewegung, wohl auch mit Lärm begleitet, rief wohl sogar lokale Erschütterungen heraus, die mögen auch kleinere Beschädigung der Burg hervorgerufen haben. Die Folgen der Katastrophe zwangen die Herren v. Landstein zur Entscheidung die alte Burg zu verlassen und eine neue auf einem festen Andesitfelsen in der Nähe des Städtchens Bojkovice zu erbauen.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Gesamtansicht des Teils vom Kamm der Wisowitzer Berge mit Ruine der Burg Starý Světlav (Kat.-Gem. Podhradí u Luhačovic, Bez. Zlín) von Südwesten: 1 – Joch zwischen den Gipfeln von Brda (links) und Bába; 2 – Burgkern von Starý Světlav (die Vorburg ist links situiert); 3 – Gipfel von Bába; 4 – die durch den Erdbeben entstandene Schlucht, der Kamm steigt rechts zum Berg Komonec (alle Fotos R. Vrla 2017, falls nicht anders angegeben).

Abb. 2: Die LIDAR-Aufnahme des Kamms in der Umgebung der Ruine der Burg Starý Světlav mit Beschriftung einzelner im Text angeführter Orte (geoportal.cuzk.cz, Bearbeitung R. Vrla 2017).

Abb. 3: Die Burg Starý Světlav: A – Grundriss des Burgareals: 1 – Deponie vom Baumaterial im Burgkernhof; 2 – Ostwand der durch Erdbeben entstandenen Schlucht; 3 – das den Burgareal mit der Sohle des Berges Bába verbindende Joch; B – Auswahl der 2013 in der Burg gefundenen Architekturdetails: links – Steinblock von einem Gewände(?); rechts – Fens-tergewändestab(?), – beide Glieder sind nicht vollendet.

Abb. 4: Schema des klassischen Erdbebens (übernommen aus: J. Pašek u. Koll., *Inženýrská geologie* [Ingenieurgeologie], Praha 1995).

Abb. 5: Der Felsblock *Tři sestry* (Drei Schwester), in der Ostwand des Erdbebens situiert, Ansicht von Nordwesten, Zustand 2016.

Abb. 6: Mappe der Erdbeben, Ausschnitt, die Fläche des Erdbebens bei Starý Světlav in der Mitte (übernommen aus www.geology.cz).

Abb. 7: Starý Světlav, Burg – Burgkern mit umgebendem Wall von Osten, aus dem Westrand des sekundären Erdbebens zu aufgenommen, Zustand 2016.

Abb. 8: Starý Světlav, Burg – Felsblock aus feinkörnigeren Sandsteinarten mit erhöhten Inhalt von Glaukonit, der den Westlichen Burgkernabhäng durchdringt. Seine Zusammensetzung entspricht den Steinblöcken in der Stirnpartie des Erdbebens, Zustand 2016.

Übersetzung: J. Noll